

The Age of Surveillance Capitalism (book review in Dutch)

Sybren Heyndels

(The published version can be found under the following link: https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=issue&journal_code=TVF&issue=4&vol=82. Please use the published version for references. This is the accepted manuscript version.)

Shoshana ZUBOFF, *The Age of Surveillance Capitalism*. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. London, Profile Books, 2019, 20 x 12, 704 p. €14,99.

In *The Age of Surveillance Capitalism* ontleedt Shoshana Zuboff, emeritus professor aan Harvard University, de logica van wat zij het ‘surveillancekapitalisme’ noemt. Deze nieuwe gedaante van het kapitalisme volgt een winstmodel dat steeds meer en steeds intiemere persoonlijke data van gebruikers op grote schaal verzamelt om deze onder andere te verkopen aan derden. Zuboffs boek combineert gedetailleerde analyses van de ideologie en werkwijze van bedrijven als Google en Facebook met eigen kwalitatief onderzoek (interviews), conceptuele innovaties, onderzoek naar de historische mogelijkheden voorwaarden van het surveillancekapitalisme en zelfs enkele essayistische persoonlijke anekdotes. Het resultaat is een redelijk indrukwekkend boek dat disciplines overstijgt en, met enige inspanning, toegankelijk genoeg zou moeten zijn voor een breed publiek.

Dit boek bestaat uit een introductie, drie delen (2x vijf hoofdstukken, 1x zes hoofdstukken) en een conclusie. Het eerste deel beschrijft de fundamenteën en vroege fase van het surveillancekapitalisme. Aan de oorsprong van deze nieuwe werkelijkheid ligt de ontdekking van het ‘gedragssurplus’, informatie die in deze eerste fase voortvloeit uit online activiteiten (zoekopdrachten, elektronische communicatie, consumptie) en zo verzameld en verkocht kan worden. In een gedetailleerd onderzoek naar de begindagen van Google toont Zuboff aan hoe het barsten van de dotcombubbel de oprichters van Google al aan het begin van deze eeuw tot een winstmodel dwongen waarin dit gedragssurplus verkocht wordt aan bedrijven om op maat gemaakte advertenties, gebaseerd op de persoonlijke data van individuele gebruikers, aan te bieden. Op grotere historische schaal ziet Zuboff het surveillancekapitalisme als een fenomeen dat haar intrede doet op een moment in de geschiedenis waar twee historische krachten samenkomen: (1) de moderniteit dat de focus van het massa naar het individu verlegt en (2) het neoliberalisme dat steeds meer aspecten van onze

levenswereld koloniseert door deze te onderwerpen aan de principes van de vrije markt. Tot slot argumenteert ze dat deze ‘digitale onteigening’ voor een extreme machtsasymmetrie zorgt waarin surveillancekapitalisten kennis over ons gedrag bezitten die voor ons ontoegankelijk en slechts weinig transparant is.

Deel twee bespreekt de recentere fase waarin de logica van het surveillancekapitalisme zich niet meer beperkt tot de online wereld, maar zich ook uitbreidt naar de ‘echte’ offline realiteit. In deze fase worden nieuwe technologieën om bijvoorbeeld onze hartslag en bloeddruk (smartwatches), conversaties aan de ontbijttafel of woonkamer (via smarttelevisies en smart speakers zoals Google Home of de persoonlijke assistent ‘Alexa’ van Amazon) of zelfs het grondplan van ons huis (via een autonome stofzuiger) in kaart te brengen en als data te verhandelen. Daarnaast gaat het niet alleen meer om het *verzamelen* van data over ons gedrag, maar ook over het *beïnvloeden* en het *automatiseren* van ons gedrag. Zo is het algemeen bekend dat Facebook grootschalige experimenten op haar gebruikers heeft uitgevoerd om te voorspellen hoe veranderingen van hun algoritmes (waardoor groep A vooral negatieve en groep B vooral positieve berichten krijgt in haar newsfeed) het (consumenten)gedrag van gebruikers beïnvloeden. Een ander voorbeeld is de app Pokémon Go, die haar gebruikers (vooral jongeren) via het zoeken van Pokémons naar ‘gesponsorde locaties’ (bijvoorbeeld een McDonald’s of een Starbucks) leiden waar adverteerders graag voor betalen. Of denk aan het toenemende gebruik van persoonlijke dataprofielen door politieke partijen om campagne te voeren (wat in 2018 nog tot het Cambridge Analytica schandaal leidde). Het surveillancekapitalisme vormt zo niet alleen een dreiging voor onze privacy, maar evenzeer voor de *eigenheid* van onze privésfeer. Het concept van privacy veronderstelt nog dat er een privésfeer is dat de *onze* is. De steeds agressievere manier waarop ons gedrag wordt gemanipuleerd en geautomatiseerd heeft echter nog een verregaandere impact op de idee dat deze privésfeer effectief het subject toebehoort.

In het derde en laatste deel analyseert Zuboff het nieuwe netwerk aan machtsrelaties dat ten tijde van het surveillancekapitalisme opkomt. Dit noemt ze het *instrumentarisme*, welke net als het 20e eeuwse totalitarisme in de gedaante van het nazisme en de Sovjet-Unie onder Stalin een radicaal nieuw fenomeen is, maar van deze laatste verschilt in die zin dat ze haar principes niet door middel van geweld en terreur oplegt, maar radicaal onverschillig blijft wat betreft onze persoonlijke motivaties of principes - zolang deze maar *toegankelijk* zijn en als data geanalyseerd, verkocht en beïnvloed kan worden. Daarnaast toont ze in de laatste twee hoofdstukken hoe vooral de jongeren die vandaag opgroeien het meeste gevaar lopen door deze asymmetrische machtsverhouding en argumenteert ze voor een ‘right to sanctuary’, het recht op een toevluchtsoord waar de burger zich kan terugtrekken zonder dat haar gedrag geanalyseerd, verhandeld en geautomatiseerd wordt.

De algemene regel is dat Zuboff op haar best is wanneer ze inzoomt op de concrete praktijken van privébedrijven als Amazon, Facebook en Google. Haar bronnenmateriaal is zeer uitgebreid en bevat ook door haar uitgevoerde interviews van 52 datawetenschappers in verschillende techbedrijven en start-ups, voornamelijk in Silicon Valley. Daartegenover staat dat de hoofdstukken waarin ze focust op grotere historische verbanden minder overtuigend zijn. Zo is haar bespreking van de invloed van het neoliberalisme en de moderniteit weinig innovatief en niet erg goed uitgewerkt. Op conceptueel vlak heeft Zuboff soms de neiging om veel verschillende termen te gebruiken voor hetzelfde fenomeen, wat voor verwarring zorgt. Tot slot zijn haar voorgestelde conceptuele distincties (bijvoorbeeld tussen totalitarisme en instrumentarisme) niet altijd even helder.

Los daarvan is *The Age of Surveillance Capitalism* zonder enige twijfel één van de belangrijkste boeken over één van de meest urgente problemen van onze tijd. Een democratische samenleving heeft nood aan geïnformeerde burgers. Dit boek verschaft de burger belangrijke informatie door deze zelfbewust te maken van de logica van het surveillancekapitalisme en haar gevaren. Deze logica om steeds meer en steeds intiemere data te analyseren, verhandelen en beïnvloeden komt uiteindelijk voort uit een menselijke keuze en is geen onafwendbaar gevolg van de digitale technologie op zich. Zelfbewustzijn van de feitelijke contingentie van deze slechts schijnbare noodzakelijkheid is een eerste stap naar politieke actie dat zich als doel stelt om deze steeds diepgaandere kolonisatie van onze leefwereld tegen te gaan.

Sybren HEYNDELS (KU LEUVEN)